

Økonomisk slingrekurs

Hvad der udløser en krise og sender økonomien på kurs mod afgrunden, og hvordan den igen bringes på ret kurs, afhænger af øjnene, der ser, samt hvilken teori man tror på. Økonomi er ingen eksakt videnskab, og derfor bliver kriser ved med at overraske selv eksperter.

Af ASTRID SCHOU

Finanskrisen, der indtrådte i 2008, har mange fortilfælde. Lande er blevet invaderet. Stater udslettet fra landkortet.

Tusindvis af mennesker har i historiens løb måttet gå fra hus og hjem på grund af finansielle bobler.

Heller ikke Danmark er gået ram forbi. Omkring 1330 blev Danmark på grund af stor gæld pantsat til holstenske grever.

Og i slutningen af 1970'erne talte den daværende finansminister, Knud Heinesen (S), om, at Danmark havde kurs mod afgrunden.

Forløbet i verdensøkonomien siden 2008, hvor finanskrisen er blevet til en mere reel økonomisk krise med langvarig lavkonjunktur med lav vækst og stigende arbejdsløshed, gør indtryk - selv på to tidligere overvismænd.

»Det er ekstra slemt for professionen, at der, selv efter at krisen er slået igennem, kører nogle økonomiske processer, som vi ikke helt kan forklare,« konstaterer en af dem, økonomiprofessor ved Aarhus Universitet Torben M. Andersen.

»Det gælder især sammenspillet mellem udviklingen på de finansielle markeder, f. eks. aktiekurser og obligationskurser, og udviklingen i forbrug og efterspørgsel,« uddyber han.

Men hvad udløser en krise? Hvordan kommer økonomien på ret kurs igen? Hvorfor bliver kriserne ved med ikke blot at komme, men også komme bag på økonomerne - og kan der gøres noget ved det? Det afhænger af øjnene, der ser.

To økonomiske skoler

Økonomisk teori er ikke naturvidenskab, og to økonomer har ikke nødvendigvis samme syn på deres fag. De to vigtigste skoler er henholdsvis nykeynesianere og nyklassikere, idet de færreste økonomer dog bekender sig ubetinget til én af retningerne. De allerfleste befinder sig snarere et sted på et spekter med de to positioner som yderpoler, dog med en tydelig hældning mod nykeynesianismen, som er klart dominerende blandt danske fagøkonomer.

»I nykeynesianeres optik udløses økonomiske kriser typisk af markedsfejl, dvs. indbyggede brister på markederne, som gør, at de ikke fungerer effektivt. Det har så nogle samfundsmæssige omkostninger, mest åbenbart arbejdsløshed. Der vil normalt være mulighed for at føre en politik, der kan afbøde konsekvenserne af dette,« forklarer Torben M.

Andersen.

Det rene nyklassiske standpunkt er derimod, at markederne fungerer perfekt.

»Der kommer ganske vist udsving og konjunkturcykler, men det afspejler blot markedets tilpasning til forandringer i markedsforskel, eksempelvis ny teknologi. Ifølge nyklassikere vil kriser typisk udløses af politiske fejl,« siger økonomiprofessoren og giver et eksempel: »Nogle af dem vil mene, at krisen i 2008 skyldtes, at markederne ikke kunne fungere ordentligt, fordi politikerne ødelagde dem med deres reguleringer.

Økonomiprofessor ved Københavns Universitet og tidligere overvismand Peter Birch Sørensen supplerer:

»Nyklassikere vil lægge vægt på, at den finansielle regulering op til krisen var for klodset, og at der var et pres fra det politiske system, for at befolkningsgrupper, der hidtil ikke havde været anset for at være kreditværdige, skulle have adgang til boliglån,« siger han og fortsætter: »Her vil nykeynesianere i højere grad pege på, at det finansielle system har en indbygget ustabilitet, for eksempel består bankernes indlån typisk af kortfristede lån, mens deres udlån placeres i mere langfristede aktiviteter. Derfor er der et behov for en omfattende og konsekvent regulering af systemet.«

Stimulans til økonomien

Denne forskel afspejler sig også i de to retningers syn på, hvad man skal gøre for at løse kriserne.

Overordnet set mener nykeynesianere, at store kriser skal besvares af politiske indgreb.

»De vil argumentere for, at der er behov for stimulans til økonomien, eksempelvis fremrykkede offentlige investeringer, som skal kombineres med en langsigtet troværdig plan for, hvordan man får konsolideret de offentlige budgetter.

Nyklassikere vil sige, at dette gør mere skade end gavn, og blot forlade sig på, at markedsmekanismerne hen ad vejen får redt trådene ud,« forklarer Peter Birch Sørensen og giver et aktuelt eksempel: »Der har været en heftig debat i USA om, hvor effektivt det virker at føre en ekspansiv finanspolitik og køre med budgetunderskud, og hvor meget man egentlig kan stimulere. Nykeynesianere vil sige, at selvfølgelig kan man da på kort sigt stimulere økonomien, mens nyklassikerne vil stille sig stærkt tvivlende.«

Afhængig af eurozonen

Spørgsmålet er, om Danmark kan styre uden om den aktuelle internationale krise? »Vi er en lille, åben økonomi og kan ikke neutralisere os mod de store globale kræfter, vi er oppe imod,« mener Torben M. Andersen. Han mener dog ikke, at det er ensbetydende med, at vi ingenting kan gøre.

»Det er klart, at vores reformer har givet os et større råderum, end vi ellers ville have haft, men vi kan ikke koble os fra udviklingen i eurozonen,« samtykker Peter Birch Sørensen.

De to økonomiprofessorer er enige om, at det trods alt giver Danmark bedre forudsætninger, at landet har mere styr på økonomien end de fleste andre OECD-lande.

Dette skyldes ikke mindst, at vi tog ved lære af den økonomiske krise i 1970'erne, hvor det blev klart, at konjunkturpolitikken, der tager sig af kortvarige svingninger i økonomien, måtte suppleres med en mere langsigtet strukturpolitik, der sigter mod en mere varig påvirkning af forholdene på fx arbejdsmarkedet.

»Man blev opmærksom på, at den strukturelle ledighed var blevet øget, så man ikke kunne stimulere økonomien i samme omfang som før uden at få stigende inflation. Man blev også opmærksom på, at det var vigtigt at have styr på de offentlige finanser, så statsgælden ikke kom ud af kontrol,« fremhæver Peter Birch Sørensen.

Et svar på de to indsigter var henholdsvis arbejdsmarkedsreformer, der skulle sikre et bedre udbud af arbejdskraft, og nationaløkonomiske fremskrivninger, der skulle understøtte en finanspolitik med fokus på langsigtet holdbarhed.

Desværre er der ikke mange pæne drenge i klassen ud over Danmark og Sverige, når det gælder den mere langsigtede økonomiske ansvarlighed, hvor man også tager hensyn til fremadrettede problemer som eksempelvis befolkningens aldring.

»OECD-landene har gennemsnitligt forsømt at bruge de gode tider til at polstre sig til at klare kommende kriser. Derfor starter de fra et højt gælds niveau, og så ryger man nemt ind i det røde felt,« kommenterer Torben M. Andersen den aktuelle situation.

Forskning i forventningsdannelse

Mens økonomer allerede længe før finanskrisen i 2008 terpede økonomisk ansvarlighed over for politikere, har de selv lært af krisen, at det er meget vigtigt med en mere omhyggelig regulering af den finansielle sektor, understreger Peter Birch Sørensen, der betegner sig selv som udogmatisk nykeynesianer.

Også Torben M. Andersens mener, at fagøkonomerne bør arbejde hen mod en bedre forståelse af samspillet mellem den finansielle og den reelle økonomi.

»Et er ikke at kunne forudsige krisen, noget andet er de reaktioner, der kom senere. Det viser, at der er et stort forskningsmæssigt behov,« understreger han.

Økonomerne håber at kunne blive bedre til at forudsige den næste krise.

»Men det er naivt at tro, at man kan gøre en markedsøkonomi krisefri. For eksempel er det svært at undgå, at investorer tager for store risici, hvis de ikke har tilstrækkeligt ansvar. Der er også en tendens til, at der sniger sig en overdreven optimisme ind, når det i en lang periode er gået godt,« siger den nykeynesiansk orienterede aarhusianske professor.

Peter Birch Sørensen peger ligeledes på, at fagøkonomer er i gang med at finde alternativer til den hypotese om rationelle forventninger, der spiller en central rolle i mange økonomiske modeller.

»Vi har brug for en mere realistisk teori om forventningsdannelse.

Blandt andet vil det formentlig være frugtbart at inddrage flere indsigter fra psykologi, når vi skal beskrive eksempelvis forventningsadfærd i vores makromodeller,« foreslår han.

Peter Birch Sørensen mener samtidig, at fagøkonomer bør have en mere kritisk holdning over for besnærende teorier om effektive finansielle markeder.

»Vi skal måske studere den økonomiske historie lidt mere intensivt, for selv om der altid er nye træk ved nye kriser, så er de grundlæggende mekanismer de samme,« siger han og fremhæver kraftige ejendomsprisstigninger og kraftig vækst i kreditgivning som typiske faresignaler på de finansielle markeder.

Fakta: HVAD ER EN KRISE?

Finanskriser: En finanskris er kendetegnet ved helt eller delvist nedbrud af finansielle markeder, bratte kursfald, likviditetskriser, evt. også konkurser i den finansielle sektor.

Økonomisk krise: Økonomiske kriser er kendetegnet ved lav vækst, evt. recession, og stigende ledighed, og generelt ligger den økonomiske aktivitet væsentligt under det, som økonomien egentlig er i stand til at producere. Økonomiske kriser kan stamme fra en finansiel krise, men kan også have andre udspring. Et eksempel på dette er oliekrisen i 1970'

erne, som også havde andre effekter, eksempelvis var renten dengang - i modsætning til i dag - meget høj, da man førte en ekspansiv pengepolitik.

HISTORISKE BOBLER I ØKONOMIEN

Økonomiske bobler er kendetegnet ved handel og spekulation i overvurderede varer eller værdipapirer, hvis priser før eller senere styrtstykker. Eksempler på spektakulære og skæbnesvangre bobler:

Den nederlandske tulipankrise: Hollænderne blev straks fascinerede af tulipanen, da den flotte blomst kom på markedet i 1593, og importen fra Tyrkiet kunne slet ikke følge med efterspørgslen.

Det fik priserne til at stige, hvilket udløste et veritabelt spekulationsorgie.

Da priserne var på det højeste i 1636, pantsatte mange borgere i Amsterdam deres huse for at investere i de mest eftertragtede løg. Men i løbet af få uger faldt priserne dramatisk til en hundrededel, så folk stod pludselig uden tag over hovedet.

Mississippi-svindlen: Mississippi-kompagniet fik i 1716 eneret på handlen med Frankrigs kolonier og ikke mindst ansvaret for at opkræve franske skatter her. Det var så lukrativt, at priserne på kompagniets aktier skød i vejret fra 500 til 18.000 pund. Aktiernes popularitet skabte behov for flere pengesedler, hvilket kompagniet, der også havde bankrettigheder, skyndte sig at trykke. Boblen brast, da det blev klart, at omfanget af nye pengesedler langt oversteg kompagniets beholdning af guld. Ophavsmanden måtte flygte ud af Frankrig forklædt som kvinde for ikke at blive lynchet.

Statsbankerot: Den Dominikanske Republik blev invaderet af USA i 1916, fordi den ikke kunne betale sin statsgæld. Da Newfoundland nogle år senere gik bankerot, kostede det øen sin selvstændighed, og den blev en britisk koloni for senere at blive opslugt af Canada. Wall Street-krakket En af historiens mest skæbnesvangre kriser. Efter en lang periode med stor optimisme og kursstigninger på den amerikanske børs faldt kurserne i løbet af et par uger i oktober 1929 med en tredjedel, hvilket blev startskuddet til den store depression i 1930'erne.

DE ØKONOMISKE SKOLER

Nykeynesianere

Ifølge nykeynesianere skyldes problemerne ved konjunktursvingninger i økonomien typisk markedsfejl.

Det kan for eksempel være manglende konkurrence, mangelfuld information og stivheder i pris- og løndannelser.

Markedsfejl medfører, at samfundets ressourcer ikke bliver udnyttet på den bedst mulige måde. Derfor er

nykeynesianere fortalere for politisk indgriben i samfundsøkonomien. Retningen opstod, efter at den traditionelle keynesianske inspirerede teori fik problemer i 1970'erne. Ifølge denne teori kunne lavkonjunkturer undgås gennem

finanspolitik, hvilket den kraftige inflation i 1970'erne modbeviste. Nykeynesianere mener af samme grund, at man skal koncentrere sig om politiske indgreb ved store kriser.

Nyklassikere

Denne skole mener, at markedsmekanismerne giver den bedst mulige ressourceudnyttelse, og at udsving og konjunkturcykler blot afspejler markedets optimale tilpasning til forandringer i fundamentale markedsforshold, typisk ny teknologi. Derfor er udsving ikke noget, der kræver politisk reaktion, tværtimod kan dette gøre stor skade, fordi man forstyrrer en sund markedstilpasning. Retningen opstod i USA i 1970'erne og har rødder i den monetaristiske tankegang, der er meget skeptisk over for finanspolitik og lægger vægt på pengemængdens betydning for prisniveauet. Samspil De to skoler stod især skarpt over for hinanden i 1980'erne, men fronterne er i betydelig grad blødt op de senere år, og mange nye makroøkonomiske analyser og modeller er blandingsvarianter. I Danmark er nykeynesianisme i forskellige nuancer den dominerende retning, mens der i USA findes relativt flere nyklassisk orienterede økonomer.

JOHN M. KEYNES

Keynes blev født den 5. juni 1883 og døde den 21. april 1946.

Han var en britisk nationaløkonom og grundlægger af den keynesianske teori, som han fremlagde i bogen "The General Theory of Employment, Interest and Money" i 1936.

Teorien kunne forklare, hvorfor de industrialiserede lande oplevede stor og vedvarende arbejdsløshed i 1930'erne og dominerede økonomisk politik i årtierne efter Anden Verdenskrig.

Keynes mente, at en aktiv økonomisk politik var nødvendig, så staten kunne modsvare lav efterspørgsel i samfundet med øgede offentlige investeringer for at nedbringe den høje arbejdsløshed.